

TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI 5. SINIF DÜZEYİNDEKİ KAZANIMLARIN ÜST DÜZEY DÜŞÜNME BECERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Figen KILIÇ¹, Halilibrahim KABADAYI²

¹ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, figenkilic@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2546-2549.

² Öğretmen, MEB, Konya Bilim ve Sanat Merkezi, hikabadayi03@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8807-0569.

Geliş Tarihi: 16.02.2021 Kabul Tarihi: 01.06.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.881145

Öz: Türkçe Dersi Öğretim Programı özel amaçları başlığında hedefler; öğrencilerin dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Alana özgü olarak özel amaç başlığı altında verilen bu ifadelerden, öğrencilerin üst düzey becerilerden bazılarını edinecek becerilere sahip olması beklenmektedir. Yani birey; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üstbilişsel) düşünme, lateral (yanal-etraflıca) düşünme becerilerine sahip olmalıdır. Tarama modelinde nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilen bu çalışmada veriler, doküman inceleme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmanın evrenini T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (1-8) tüm kazanımlar; örneklemini ise amaçlı örneklem yolu ile seçilmiş 5. sınıfa ait kazanımlar oluşturmaktadır. Bu kazanımlardaki üst düzey düşünme becerileri tespit edilmiş, elde edilen veriler, gruplandırılıp betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Ayrıca kategorisel analiz tekniği kullanılarak tespit edilen bulgular tablolar hâlinde de sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 5. sınıf düzeyindeki, beceri alanlarında ifade edilen kazanımlarda bahsi geçen düşünme becerilerine yönelik kazanımların hangi üst düzey düşünme becerisi çerçevesinde değerlendirilebileceği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretim programı, 5. sınıf, üst düzey düşünme becerileri, kazanımlar

EXAMINING THE 5TH GRADE LEARNING OUTCOMES OF THE TURKISH COURSE CURRICULUM IN TERMS OF HIGHER LEVEL THINKING SKILLS

Abstract:

The objectives of the Turkish Lesson Curriculum under the heading of special objectives include an integrity that includes knowledge, skills and values in a way that enables students to acquire language and mental skills, to develop themselves individually and socially by using these skills, to establish effective communication, to acquire the habit of reading and writing with love of Turkish structured inside. From these expressions given under the title of special purpose specific to the field, students are expected to have skills to acquire some of the higher level skills. In other words, the individual should have critical thinking, creative thinking, reflective thinking, analytical thinking, metacognitive thinking, and lateral thinking skills. In this study, which was carried out according to the qualitative research method in the general survey model, the data were collected by document analysis method. The universe of the study consists of all the outcomes in the Republic of Turkey Ministry of National Education 2018 Turkish Language Curriculum (1-8); and the sample consists of the 5th grade outcomes selected by purposeful sampling. The higher-order thinking skills and the data obtained in these outcomes were grouped and analyzed using descriptive analysis method. In addition, the findings determined by using the categorical analysis technique were presented in tables and evaluated. As a result of the research, it was stated within the framework of which high-level thinking skills the outcome of thinking skills mentioned in the outcome expressed in skill areas at the 5th grade in the Turkish Lesson Curriculum can be evaluated.

Keywords: Turkish lesson curriculum, 5th grade, higher-order thinking skills, learning outcomes

Giriş

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te düşünme; duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu; karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi olarak tanımlanmaktadır (<http://tdk.gov.tr>). Düşünme ise, içinde bulunulan durumu anlayabilmek amacıyla yapılan aktif, amaca yönelik zihinsel bir süreç olarak ifade edilmektedir (Cüceloğlu, 1999, s.243).

İnsanların yaşamı boyunca karşılaştığı tüm olaylarda, olaylar içerisindeki problemlerde ve bu problemlerin çözümünde, zihinsel bir süreç olan düşünme faaliyetini gerçekleştirmesi gerekmektedir. Karşılaşılan problemlerin her biri aynı türde olmadığından düşünme faaliyetleri de farklı farklı olmaktadır. Her biri yeni bir problemin çözümünde etkili olan, içerisinde bulunan problemlere göre şekillenen düşünme biçimlerinden bazıları; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üstbilşsel) düşünme, lateral (yanal-etraflıca) düşünme olarak sıralanabilir. Üst düzey düşünme becerileri olarak ifade edilen bu düşünme faaliyetleri öğretim programlarında kendine yer bulmaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı özel amaçları başlığında hedefler şu şekilde açıklanmaktadır:

“Öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir” (MEB, 2019: s.8).

Alana özgü olarak özel amaç başlığı altında verilen bu ifadelerden, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerine sahip olması beklenmektedir. Farklı bir deyişle birey; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üstbilşsel) düşünme, lateral (yanal-etraflıca) düşünme becerilerine sahip olmalıdır.

Üst düzey düşünme becerilerine sahip, öğrenmeyi bilen ve öğrenme sürecinde üst düzey düşünme becerilerini işe koşabilen ayrıca bilgi ve becerilerini günlük hayatta aktif olarak kullanabilen bireyler donanımlı olarak kabul edilmektedir. Hayat, doğal ve yapay problemleri barındıran bir yapı olduğundan insan bu problemlerle baş edebilmeli, edindiği tecrübeleri yeni durumlara aktarabilmelidir (Adair, 2000; Moon, 2004; Gavaz, 2015).

Zihinsel becerilerin kalbinin düşünme ve sorgulama olduğu, düşünme ve sorgulamanın, bireyin zihinsel işlem ve süreçlerini harekete geçirdiği, problem çözme, karar verme ve kavramlaştırma becerilerini geliştirdiği belirtilmektedir (Güneş, 2012). Tüm beceri alanlarını üst düzeyde geliştirmek için, zihinsel becerilere odaklı eğitim etkinliklerine hem sınıf içi faaliyetlerde hem de ders kitaplarında daha fazla yer verilmesi bu becerilerin öğrenilmesinde önemli rol oynayacaktır. Düşünen, üreten, bilgiye ulaşma yollarını bilen öğrencilerin yetiştirilmesi amacıyla, üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik programların yanı sıra; uygun içerik ve öğrenme-öğretme ortamları hazırlanmalıdır. Bu durumun kazanımların gerçekleşmesinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Akıl yürütme, problem çözme, çıkarsama, yordama gibi üst

düzye zihinsel/bilişsel becerilerin öğrenci merkezli hazırlanan programlarda bulunması program hedeflerine ulaşmada hayati önem arz etmektedir (Kapanadze, 2019). Öğrenci merkezli hazırlanan programlarda üst düzey düşünme becerilerine sahip bireyler yetiştirmek programların hedefleri arasında yer almaktadır. Düşünme insanın yaşamı boyunca edindiği deneyimlere yönelik sürdürdüğü bir inceleme faaliyetidir (Ocak, Eymir ve Ocak 2016). Bu faaliyetlere ilişkin derinlemesine çalışmalar yapmak üst düzey düşünme becerileri sayesinde olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, öğretim programlarında yer alan kazanımların üst düzey düşünme becerilerini kazandırma ya yönelik olarak ifade edilmiş olması, sınıf içinde uygulanabilirliğini de arttıracaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, 5. sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların üst düzey düşünme becerilerini içerme düzeylerini tespit etmek, sınıflandırmak; üst düzey düşünme becerilerini geliştirme yolları üzerinde durmak ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik öneriler sunmaktır.

Aşağıda düşünme becerilerine yönelik kısaca bilgi verilmiştir.

Eleştirel Düşünme

Eleştiri kavramı genel itibarı ile bir konunun ya da kişinin olumsuz yönlerini ortaya koyma olarak anlaşılırken, aslında kavramın ne demek olmadığını ortaya koymaktadır (Yağcı, 2008). Eleştirel düşünme ile ilgili ise pek çok tanım yapılmıştır. Güven ve Kürüm (2006), üst düzeyde bilişsel becerileri gerektiren, karmaşık ve kapsamlı bir süreç; Paul (1998; akt. Hotaman, 2008: 17), gözlem ve bilgiye dayanarak sonuçlara ulaşma olarak görürken Munzur (1999), anlamayı ciddi olarak istemek, bilgiyi değerlendirmek ve çözümler yapmak olarak değerlendirmiştir. Lipman (1988; akt. Şahinel 2002: 4-5), ölçütlere dayalı olarak yargılamaya yardımcı olan yetkin ve güvenilir bir biçimde gerçekleştirilen, kendini doğrulayan ve bağlama duyarlı düşünme tanımı yaparak değerlendirme boyutunu ön plana çıkarmıştır. Eleştirel düşünme; olguları ayırıştırma, düşünceleri ortaya koyma ve organize etme, üretilen bu düşünceleri savunma, karşılaştırma, çıkarımlarda bulunma, ifade edilen tartışmaları değerlendirme ve problem çözme gibi zihinsel yetenekler sürecidir (Chance, 1986).

Eleştirel düşünme becerisinin özellikleri Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (MEB, 2006) ise şöyle sıralanmıştır:

- Bir delil kullanma veya kaynağa dayanma
- Neden-sonuç ilgisini tespit etme
- İlkeleri oluşturma
- Genelleme yapma
- Değişik bakış açılarını açıklamak
- Kararları sorgulama

- Sınıflama yapma
- Değerlendirme (ölçüt belirleme)
- Mukayese etme
- Alakalı ve alakasız bilgiyi fark etme
- Kalıp yargıları ayırt etme
- Çıkarımda bulunma

Eleştirel düşünme, yapılandırmacı yaklaşımın ve çağdaş öğrenme kuramının önemle vurguladığı temel insan özelliklerinden biridir. Eleştirel düşünme, bilgiye ulaşmada, kullanmada ve üretmede problemi belirleyip ona çözümler sunmada bireyde geliştirilmesi istenen önemli bilişsel ve duyuşsal bir özelliktir. Zira eleştirel düşünme, bireyin kendi öğrenme süreçlerinin denetimini sağlayan ve onu geliştiren önemli bir erktir. Bu yönden öğrenme sürecinde bağımsız olmayı da ifade eden bir olgudur (Aşkar ve diğerleri, 2005).

Yaratıcı Düşünme

Anlamları birbirinden farklı olsa da yaratıcılık ile yaratıcı düşünme çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Yaratıcı düşünme daha ziyade zihinsel etkinlikleri, daha geniş ve kapsayıcı olan yaratıcılık ise zihinsel ve performansa dayalı etkinliklerin ikisini birlikte çağrıştırmaları bakımından birbirinden ayrılmaktadır (Palandökenliler, 2008: 10). Senemoğlu (2009: 543) yaratıcılığın farklı durumlarda özgün, esnek, akıcı düşünmeyi içerdiğini ifade eder:

- Özgünlük, benzersiz cevaplar üretme olarak tanımlanmaktadır.
- Esneklik, değişen koşullara uyum sağlama yeteneğidir.
- Akıcılık ise, fikirlerin hızlı bir şekilde sıralanmasıdır.
- Yaratıcılıkta önemli olan, rutinleri aşır farklı yönleri belirlenen problemlere özgün yollardan alternatif çözümler üretebilmektir (Palandökenliler, 2008: 11).

Hem problem çözme hem de ürün ortaya koyma becerileri açısından önemli olan yaratıcı düşünme becerisinin, Türkçe dersi dâhil tüm derslerde desteklenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Yansıtıcı (Yansıtmacı) Düşünme

Yansıtma (reflection) kavramı temelinde açıklanan bu düşünme becerisi literatürde şu biçimleriyle yer almaktadır: “Yansıtma yaşantıların/tecrübelerin tekrar yapılandırıldığı ve bunların üstüne yorum yapılan bir süreçtir.” (Stevens ve Cooper, 2009: 3). Her yansıtma için dikkat edilmesi gereken husus, deneyimin kendisinin değil, deneyimlerdeki anlamı, bunun önemini anlamaya çalışmanın öne çıkarıldığıdır (Ergüven, 2011: 15).

Tanımlarda görüldüğü üzere yansıtıcı düşünme, eğitim sürecinde doğru kararlar verebilme yetisi kazanabilme ile yakından ilişkili, problemlere çözüm yolları arama ve böylece kendi düşüncelerini, davranışlarını yeniden oluşturabilmeyi amaçlayan, aktif ve amaçlı, öze ve dışa dönük sorgulayıcı bir süreçtir (Tican, 2013: 16).

Dewey (1933) yansıtıcı düşünmeyi temel öngörüler ve bilginin ortaya çıkarılması sürecinde ortaya çıkabilecek olası sonuçların belli zihinsel süreçlerde ele alınması şeklinde ifade etmiştir. Dewey'e göre, yansıtıcı düşünme bir eğitimsel amaca yönelik olmalıdır. Bu nedenle öğretim programlarında yer alan kazanımlarla bu becerinin de edinilmesi önemlidir.

Analitik Düşünme

Analitik düşünme, "bütünün parçalarına ayrılması, onların yeniden tanımlanması ve sınıflandırılmasına yönelik işlemleri kapsamaktadır. Çözümlemeye dayalı bir düşünme biçimidir." (Güneş, 2012). Dewey (2007), bu beceriye sahip bireylerin ayrıntılara odaklanmak gibi özelliklerinin yanında, problemi belli bir sırayla çözebileceklerini, hangi alt adımlardan oluştuğunu, bu adımların ne anlama geldiğini bilebileceklerini ifade etmektedir.

Analitik düşünme becerisine sahip olan bireyler, bir problemin çözümüne ulaşmayı hedefledikleri zaman problemin belirgin parçalarını ve özelliklerini düşünebilmektedir (Malloy ve Jones, 1998).

Metabilişsel (Üst Bilişsel) Düşünme

İlk olarak Flavell (1979) tarafından alanyazına kazandırılan üstbiliş kavramını, bireyin kendi öğrenme sürecine ilişkin farkındalığı olarak tanımlamaktadır. Bireyin; en iyi nasıl öğrendiğini bilmesi, öğrenme için etkin stratejiler geliştirebilmesi ve bunları kullanabilmesi, öğrenme süreci sonucunda neyi ne kadar öğrenebildiğine ilişkin öz değerlendirme yapabilmesi üstbilişsel farkındalığın bir sonucudur.

Öğrenme ortamında öğrencinin kendi bilişsel süreçlerini düzenleyebilmesine yardımcı olacak planlama, izleme ve değerlendirme uygulamalarına yer vermekle; öğrencinin üstbilişsel farkındalığı artıracak ve buna bağlı olarak da üstbilişsel farkındalığın öğrencinin düşünme, öğrenme süreç ve ürünleri üzerinde kontrole ve öz düzenlemeye izin verecektir (Karaoğlan-Yılmaz ve diğerleri, 2019).

Lateral (Yanal-Etraflıca) Düşünme

Bireyin farklı bakış açılarıyla bir olaya bakmasını sağlayan düşünme becerisidir. Bir olgunun izahında veya bir problem durumunun çözümünde alternatif çözüm yollarının üretilmesini sağlar. Yanal, lateral ya da etraflıca düşünme, sorunu çözmeye en mantıklı çıkış noktasının hemen kullanılması yerine; yaratıcı, empatik, olumlu, olumsuz, nesnel ve öznel bilgilerin dikkate alınarak çözümler üretilmesini sağlar. Bu üst düzey düşünme becerisinin kullanılmasıyla, en iyi izah ve çözüm yolu bulunmuş olur.

Öğrencilerin alt yapıları ve yetenekleri doğrultusunda düşünme becerilerinin geliştirilmesi gerekliliği ve öğretimin temel amacının bu olması hususunda birçok uzman uzlaşmaktadır (İpşiroğlu, 2002; Lipman, 1994; Özden, 1998). Bu bağlamda, Türkçe dersleri hem dilsel becerileri hem de düşünsel becerileri öğrencilere kazandırabilme açısından uygun ortamlar sağlayabilmektedir (Aslan, 2007 ve 2009; Güzel, 2006; Sever, 2002). Çağdaş dil ve edebiyat öğretiminde amaç; öğrencilerin duyularını, okuma kültürlerini, yazılı kültürle etkili iletişime girebilme becerilerini, dilsel becerilerini ve düşünme becerilerini geliştirmektir (Aslan, 2007 ve 2009; Sever, 2002). Bu derslerde öğretmen dersin amaçlarını gerçekleştirirken bir yandan da uygun metin ve etkinliklerle öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeyi hedeflemelidir (Passmore, 2010; akt. Kapanadze, 2019).

Tuncer (2010), Türkçe dersinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi alanındaki çalışmasında ilköğretim birinci ve ikinci kademe okuduğunu anlama kazanımlarının içerdiği üst düzey becerilere bakmıştır. Ayırt etme, takip etme, tahmin etme, ilişki kurma, karşılaştırma yapma, sınıflandırma yapma, çözüm üretme/önerme, sorgulama, yorumlama/değerlendirme becerilerine denk gelen anlama kazanımlarını ortaya çıkarmış; öğretmenlerin Türkçe derslerinde okuma etkinliklerinde öğrencilere rehberlik ederek onların sürece etkin katılımlarını sağlamalarının ve düşünme becerilerinin geliştirmelerinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Türkçe Dersi Açısından Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Önemi

Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunabilme anadil sayesinde olabilmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir (MEB, 2019: 5). Bu açıdan bakıldığında, üst düzey düşünme becerilerinin öğretim programı içinde yer alması son derece önemli görülmektedir. Öğretim programında yer alan kazanımların üst düzey düşünme becerileri açısından incelenmesine yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında genelde becerilerin öğretimine yönelik olduğu görülmektedir. Aslan (2010), düşünme becerilerini geliştirici dil ve edebiyat öğretimi ortamları konulu çalışmasında, söz konusu öğretim programlarını ya da kazanımlarını ele almamış, bu derslerin doğası gereği öğrencilere düşünme becerilerinin kazandırılması bakımından uygun ortamlar sağlandığı, bu bağlamda öğretmen ve öğretmen adaylarına eğitimler verilerek, me-

tinlerden yararlanarak öğrencilere bu becerileri nasıl kazandıracaklarının öğretilmesi gerektiğine yönelik önerilere yer verilmiştir. Üst düzey düşünme becerilerinden sadece eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi ele alan Kurudayıoğlu ve Çetin (2015), Türkçe derslerinde bu becerilerin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yaparak öneriler sunmuşlardır. Kalaycı ve Yıldırım (2020), yaptıkları çalışmada, 2009-2017 ve 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programları'nı karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmada ise, kazanımların 2019 yılında sayı olarak azaldığı ve daha çok dilbilgisine yönelik kazanım olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Arcagök'ün (2021) çalışmasında 6. sınıf Türkçe öğretim programının kazanımlarının programın amacını beklenen düzeyde karşılayamadığını belirten sonuçlara ulaşılmıştır. Mutlu ve Yurt (2019) ise, gerçekleştirdikleri çalışmada da Türkçe öğretim programındaki kazanım alanlarının dengeli bir şekilde dağılmadığı vurguladıkları görülmüştür. Boyacı ve Özer (2019) de yaptıkları çalışmada, öğrenme ve yenilenme becerilerinden iletişim ve işbirliği ile eleştirel düşünme becerilerinin tüm programlarda vurgulandığı, ancak problem çözme ile yaratıcılık ve yenilenme becerilerinin yalnızca 2005 ve 2015 programlarında ele alındığı görülmektedir. Eğitim-öğretimin temel hedeflerinden birisi de; üst düzey düşünme becerileri gelişmiş, problem çözen ve üretken bireyler yetiştirmektir. Bu açıdan bakıldığında Türkçe Dersi Öğretim Programının 2018 yılında güncellenmiş olması, programın derinlemesine ve farklı bakış açılarıyla incelenmesini de beraberinde getirmektedir. Yapılan çalışmaların incelenmesi, farklı bir bakış açısıyla 2018 Türkçe öğretim programının kazanımlarının incelenmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Alanyazında benzer çalışmalar bulunmakta olup, sınıf seviyesi gözetilerek kademe kademe incelemenin daha derinlemesine bilgi verebileceği düşünüldüğünden bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda, araştırmanın problem cümlesi ve alt problem cümleleri şunlardır:

5. sınıf Türkçe Öğretim Programı kazanımları, üst düzey düşünme becerileri açısından nasıldır?

Alt problem cümleleri ise;

1. 5. sınıf Türkçe Öğretim Programının dinlemeye yönelik kazanımları, üst düzey düşünme becerileri açısından nasıldır?

2. 5. sınıf Türkçe Öğretim Programının konuşmaya yönelik kazanımları, üst düzey düşünme becerileri açısından nasıldır?

3. 5. sınıf Türkçe Öğretim Programının okumaya yönelik kazanımları, üst düzey düşünme becerileri açısından nasıldır?

4. 5. sınıf Türkçe Öğretim Programının yazmaya yönelik kazanımları, üst düzey düşünme becerileri açısından nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 5. sınıf düzeyindeki kazanımların üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma, tarama modelinde geliştirilmiştir. Tarama, varlığı bilinen herhangi bir durumu betimlemeyi merkeze alan bir araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan her ne varsa kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2007). Nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilen çalışmada veriler doküman inceleme yoluyla toplanmıştır. Türkçe Öğretim Programının (2018) düşünme becerilerine yönelik genel açıklamaları, temel becerileri, yetkinlikleri ve 5. sınıf düzeyindeki kazanımları taranmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (1-8) tüm kazanımlar; örneklemini ise amaçlı örneklem yolu ile seçilmiş 5. sınıfa ait kazanımlar oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yönteminde örnekleme dâhil edilecek kısımları araştırmacı araştırmanın amacına uygun olarak deneyim ve gözlemlerinden kendi yargısı ile belirler (Ural & Kılıç 2011).

Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman inceleme, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak sistemli incelenmesidir. Başarılı bir doküman incelemesinin temel koşulu, konuya ilişkin belgelerin bulunması, incelenmesi ve belli durum ya da görüşleri ortaya çıkartacak bir senteze varılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabilmesidir (Karasar, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Doküman inceleme yöntemi temel alınarak Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8) incelenmiş, örneklem olarak alınan 5. sınıf düzeyindeki tüm kazanımlar üst düzey düşünme becerileri bağlamında değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma problemi ve araştırma sonuçlarının yorumlanması ve elde edilen bulguların tartışılması için önce literatür taranmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 5. sınıf düzeyindeki kazanımların içerdiği üst düzey düşünme becerileri tespit edilmiş, bu yolla elde edilen veriler, gruplandırılıp betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Ayrıca metin incelemelerinde kullanılan içerik analizi yöntemiyle elde edilen olguların belli başlıklar şeklinde tasnif edilmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2008) anlamına gelen kategorisel analiz tekniği kullanılarak tespit edilen bulgular tablolar hâlinde sunularak değerlendirilmiştir. Bulgular bölümü, okuyucu için anlamayı kolaylaştırıcı nitelikte grafiklerle desteklenmiştir.

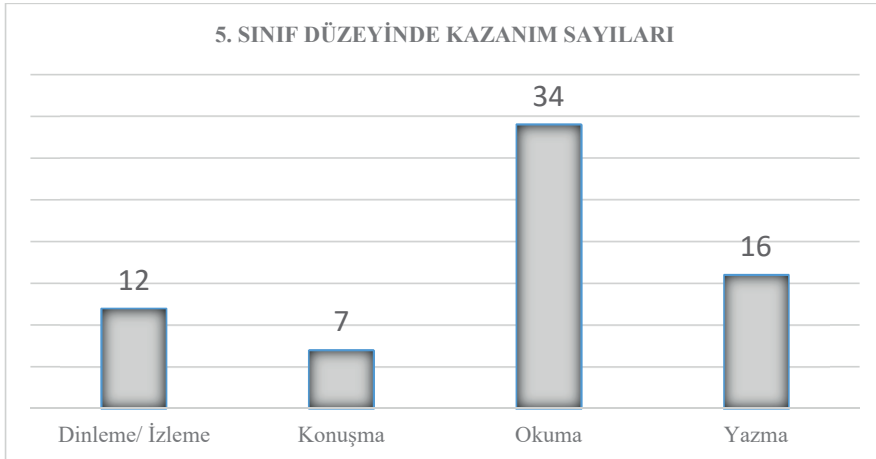
Çalışmanın güvenilirliğinin sağlanması adına uzman incelemesi araştırmanın hemen başında işe koşulmuştur. Uzman incelemesi; araştırma sürecinin ve elde edilen bulguların bilimsel araştırma yöntemleri konusunda yetkin, tarafsız kişilerin deneyimlerinden ve fikirlerinden yararlanılması ya da düşüncelerine başvurulmasıdır. Bu anlamda alan uzmanı olarak; bir tanesi Türkçe eğitimi alanında yüksek lisans derecesine sahip, bir diğeri de yine Türkçe eğitimi alanında doktora eğitimine devam eden iki Türkçe öğretmeni ile iki program geliştirme uzmanı kazanımların değerlendirilmesi aşamasında sürece dâhil edilmiştir. Veriler birbirleriyle karşılaştırılarak tutarlılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Kazanımlar üst düzey düşünme becerileri bağlamında kategorize edilirken bu alan uzmanları tarafından birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmiş, sonuçlar Miles ve Huberman (1994): Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş ayrılığı + Görüş birliği x 100 formülü kullanılarak değerlendirilmiş, güvenilirlik %96 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler, ilgili tanımlar bağlamında yorumlanmıştır. Buradan sürecin güvenilirliğinin sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Doküman incelenirken inceleyicilerin tutarlılığı nitel araştırmaların doğası gereği merkeze alınmıştır. Kazanımların üst düzey düşünme becerilerine yönelik kategorisel analizi yapılırken, ilgili öğretim programının öğrenciden beklenti boyutu da dikkate alınmıştır.

Bulgular

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 5. sınıf düzeyindeki kazanımların dört temel dil becerisine yönelik sayısal olarak istatistiği aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Grafik 1. Türkçe Dersi 5. Sınıf Düzeyinde Kazanım Sayıları

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımların tamamı dört temel dil becerisi açısından ele alındığında; konuşma becerisine yönelik kazanımların en az sayıda olduğu ancak okuma becerisine yönelik kazanımların oldukça fazla sayıda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1. 5. Sınıf Dinleme/İzleme Becerisi Kazanımları

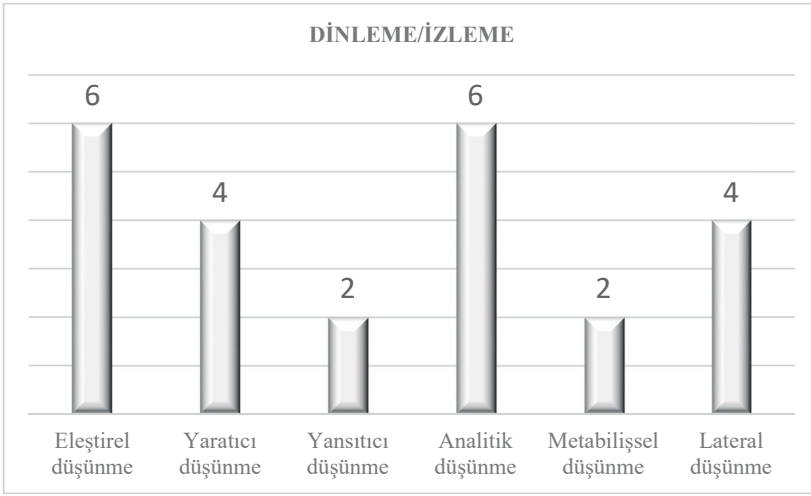
ÖĞRENME ALANI	KAZANIMLAR	Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme	Yansıtıcı düşünme	Analitik düşünme	Metabolişsel düşünme	Lateral düşünme
DİNLEME/İZLEME	1. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi ve sonucu hakkında tahminde bulunur.		X				X
	2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.		X				X
	3. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	X			X		
	4. Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	X			X		
	5. Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	X			X		
	6. Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	X			X		
	7. Dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.		X				X
	8. Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.		X				X
	9. Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.	X			X		
	10. Dinlediklerinin/izlediklerinin içeriğini değerlendirir.	X			X		
	11. Dinledikleri/izledikleri ile ilgili görüşlerini bildirir.			X		X	
	12. Dinleme stratejilerini uygular.			X		X	

Kazanımlarda yer alan “*tahmin eder, tahminde bulunur, önerir, canlandırır.*” yapıları farklı ve özgün düşünme boyutunda yaratıcı düşünme becerisiyle eşlendirilebilecek davranışlar olarak değerlendirilebilir.

“*Belirler, tespit eder, özetler, cevap verir, kavrar, değerlendirir.*” biçimindeki kazanım ifadeleri; eleştirel düşünme ve analitik düşünme becerilerinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

“*Görüşlerini bildirir ve uygular.*” ifadeleri; öğrenme sorumluluğunu üstlenmeyi gerektirmesi nedeniyle yansıtıcı düşünmenin ve kendi düşünme süreçlerinin farkında olması biçimiyle metabilşsel düşünme becerisinin göstergeleridir.

Grafik 2. Türkçe Dersi 5. Sınıf Dinleme/İzleme Becerisi Üst Düzey Düşünme Becerileri Kazanım Sayıları

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımlar dinleme/izleme becerisi açısından ele alındığında, yansıtıcı ve metabilşsel düşünmeye yönelik kazanımların az olduğu ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların daha fazla yer aldığı görülmektedir.

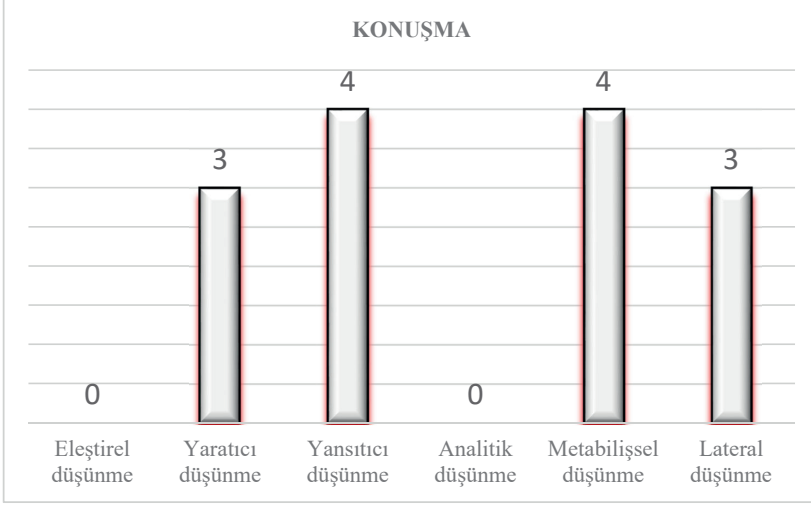
Tablo 2. Türkçe Dersi 5. Sınıf Konuşma Becerisi Kazanımları

ÖĞRENME ALANI	KAZANIMLAR	Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme	Yansıtıcı düşünme	Analitik düşünme	Metabilisel düşünme	Lateral düşünme
KONUŞMA	1. Hazırlıklı konuşma yapar.		X				X
	2. Hazırlıksız konuşma yapar.		X				X
	3. Konuşma stratejilerini uygular.			X		X	
	4. Konuşmalarında beden dilini etkili bir şekilde kullanır.		X				X
	5. Kelimeleri anlamlarına uygun kullanır.				X		X
	6. Konuşmalarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.				X		X
	7. Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.				X		X

“Hazırlıklı ve hazırlıksız konuşma yapar.” ve “Beden dilini etkili bir şekilde kullanır.” biçimindeki kazanım ifadeleri; düşüncede esnek olma ve düşünmede özgürlük alanı açma gibi yönleriyle değerlendirildiğinde bir yandan yaratıcı düşünmenin diğer yandan yanal düşüncenin oluşabileceği kazanımlardandır.

Konuşma alanında yer alan kazanımlardaki *“uygular”* ve *“kullanır”* ifadeleri, bireyin zihinsel süreçlerinin farkında olarak işe koşması yönüyle üst bilişin ve yansıtıcı düşünmenin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Grafik 3. Türkçe Dersi 5. Sınıf Konuşma Becerisi Üst Düzey Düşünme Becerileri Kazanım Sayıları

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımlar konuşma becerisi açısından ele alındığında, yansıtıcı ve metabilîşsel düşünmeye yönelik kazanımların daha fazla yer aldığı; ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların yer almadığı görülmektedir.

Tablo 3. Türkçe Dersi 5. Sınıf Okuma Becerisi Kazanımları

ÖĞRENME ALANI	KAZANIMLAR	Düşünme Türleri					
		Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme	Yansıtıcı düşünme	Analitik düşünme	Metabilîşsel düşünme	Lateral düşünme
OKUMA	1. Noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli ve sessiz okur.			X	X		
	2. Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.					X	
	3. Farklı yazı karakterleri ile yazılmış yazıları okur.			X	X		
	4. Okuma stratejilerini kullanır.			X		X	
	5. Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.	X	X		X		X

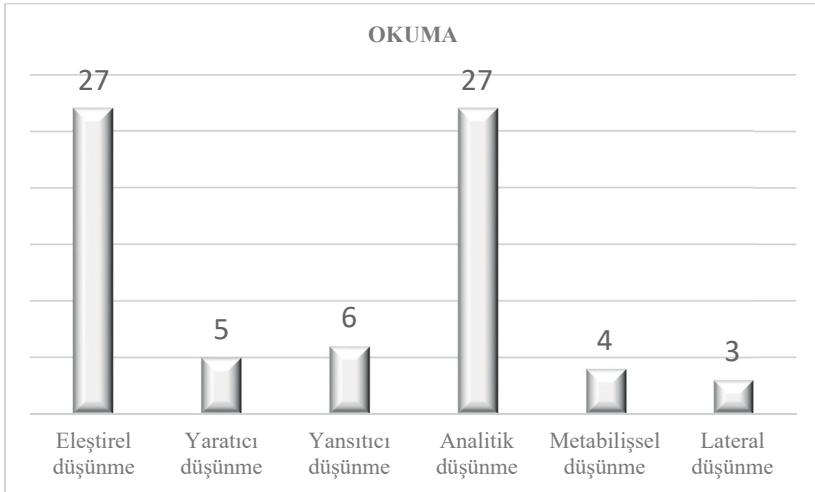
OKUMA	6. Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.	X	X	
	7. Kelimelerin eş anlamlılarını bulur.	X	X	
	8. Kelimelerin zıt anlamlılarını bulur.	X	X	
	9. Eş sesli kelimelerin anlamlarını ayırt eder.	X	X	
	10. Kökleri ve ekleri ayırt eder.	X	X	
	11. Yapım ekinin işlevlerini açıklar.	X	X	
	12. Metin türlerini ayırt eder.	X	X	
	13. Okuduklarını özetler.		X	X
	14. Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	X	X	
	15. Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.	X	X	X
	16. Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	X	X	
	17. Metni yorumlar.	X	X	
	18. Metinle ilgili sorular sorar.	X	X	
	19. Metinle ilgili sorulara cevap verir.	X	X	
	20. Metnin konusunu belirler.	X	X	
	21. Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.	X	X	X
	22. Görsellerle ilgili sorulara cevaplar.	X	X	
	23. Metinde önemli noktaların vurgulanış biçimlerini kavrar.	X	X	
	24. Okuduğu metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	X	X	X
	25. Medya metinlerini değerlendirir.	X	X	
	26. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.	X	X	
	27. Metinler arasında karşılaştırma yapar.	X	X	
	28. Bilgi kaynaklarını etkili şekilde kullanır.		X	X
	29. Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular.	X	X	
	30. Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.	X	X	
	31. Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	X	X	
	32. Metindeki söz sanatlarını tespit eder.	X	X	
33. Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri ayırt eder.	X	X		
34. Grafik, tablo ve çizelgeyle sunulan bilgilere ilişkin sorulara cevaplar.		X	X	

Okuma alanında yer alan kazanımlardaki “*farklı çözümler üretir, sorular sorar, tahmin eder, uygun başlık belirler.*” ifadeleri, çok boyutlu çözümler getirmek, özgün fikirler üretmek gibi özellikleriyle yaratıcı düşünme becerisinin; bilgiye dayalı akıl yürütmeler süreci olarak değerlendirildiğinde ise eleştirel düşünmenin özelliklerini göstermektedir.

“*Sesli ve sessiz okur, mevcut stratejilerini kullanır, özetler.*” ifadeleri de bilinçli olarak mevcut seçenekler arasından tercihler kullanma bireyin zihinsel süreçlerinin farkında olması yönüyle metabilşsel ve yansıtıcı düşünmenin ifadeleridir.

“*Bağlamdan yararlanarak anlamı tahmin eder, katkısını belirler, eş-zıt anlamlılarını bulur, ayırt eder, açıklar, belirler, yorumlar, tespit eder, çıkarımda bulunur, sorgular, karşılaştırma yapar, cevap verir, değerlendirir, kavrar.*” ifadeleri, bütünü meydana getiren yapıları ayırt etme ve bu parçaların bütün için ne anlama geldiğini anlama, karşılaştırmalar yapma, analizler ortaya koyma, sorgulama, karşılaştırma ve yorumlama boyutlarıyla hem eleştirel düşünme becerisinin hem de analitik düşünme becerisinin özelliklerini içermektedir.

Grafik 4. Türkçe Dersi 5. Sınıf Okuma Becerisi Üst Düzey Düşünme Becerileri Kazanım Sayıları

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımlar okuma becerisi açısından ele alındığında, lateral ve metabilşsel düşünmeye yönelik kazanımların az olduğu ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların daha fazla yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4. Türkçe Dersi 5. Sınıf Yazma Becerisi Kazanımları

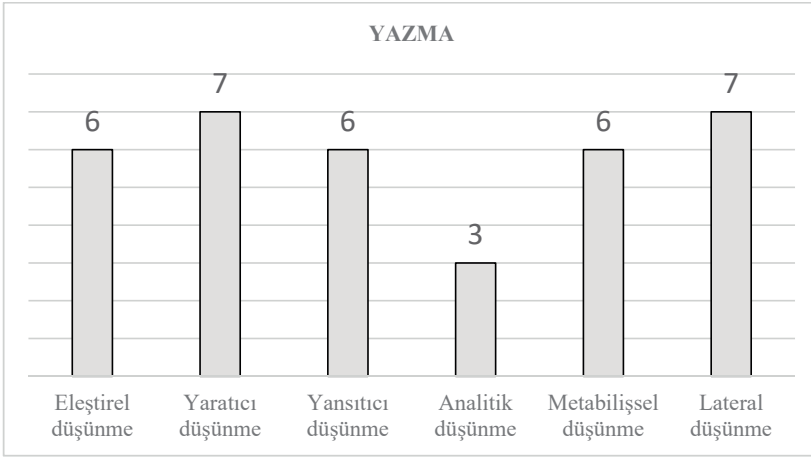
ÖĞRENME ALANI	KAZANIMLAR	Eleştirel düşünme	Yaratıcı düşünme	Yansıtıcı düşünme	Analitik düşünme	Metabolişsel düşünme	Lateral düşünme	
YAZMA	1. Şiir yazar.	X	X				X	
	2. Bilgilendirici metin yazar.		X				X	
	3. Hikâye edici metin yazar.		X				X	
	4. Yazma stratejilerini uygular.	X		X		X		
	5. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır.				X		X	
	6. Bir işin işlem basamaklarını yazar.	X				X		
	7. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özyeşiller kullanır.				X		X	
	8. Sayıları doğru yazar.				X		X	
	9. Yazdıklarını düzenler.	X	X					X
	10. Yazdıklarını paylaşır.				X		X	
	11. Yazılarında ses olaylarına uğrayan kelimeleri doğru kullanır.	X				X		
	12. Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.	X				X		
	13. Formları yönergelerine uygun doldurur.				X		X	
	14. Kısa metinler yazar.				X			X
	15. Yazdıklarının içeriğine uygun başlık belirler.	X	X					X
	16. Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.				X			X

Tıpkı “Şiir yazar.”, “Bilgilendirici ve hikâye edici metin yazar.” kazanımlarında olduğu gibi öğrencinin özgün ürün ortaya çıkarma amaçlı ve bu ürünü düzenlemeye yönelik geçirdiği süreçleri ifade eden diğer kazanımlarda da yanal ve yaratıcı düşünme süreçleri ön plandadır. Yazdıklarını düzenlemeye yönelik ifadelerin yer aldığı kazanımlar da bu duruma örnek teşkil etmektedir.

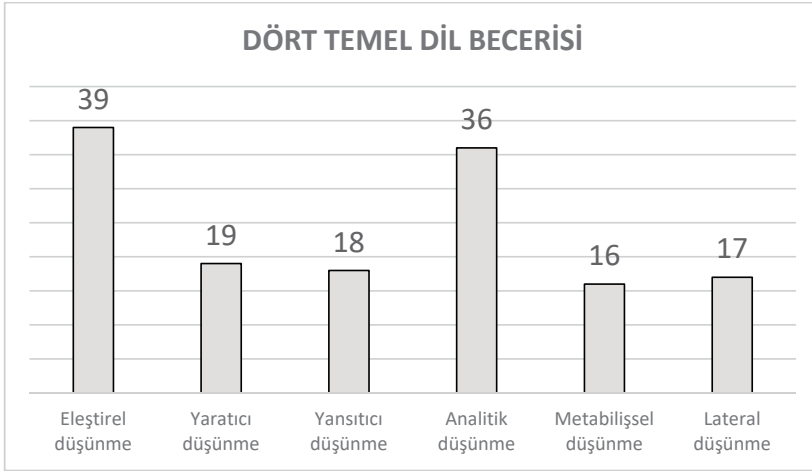
Bilginin etkili bir biçimde elde edilme, değerlendirilme ve kullanma becerisine dönüştürülmesini (Demirel, 2002) ifade eden eleştirel düşünme ile beraber analitik düşünme "işlem basamaklarını düzenleme, kelimeleri doğru kullanma" gibi kazanımlarda kendisini göstermektedir.

"Uygular, kullanır, doğru yazar, paylaşır" ifadelerinin yer aldığı kazanımlar; bireyin öğrenme sürecinde kendisine has yönüyle için işlevsel olanı belirlemesi açısından metabilşsel düşünme becerisi ile yansıtıcı düşünme becerisi içerisinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Grafik 5. Türkçe Dersi 5. Sınıf Yazma Becerisi Üst Düzey Düşünme Becerileri Kazanım Sayıları

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımlar yazma becerisi açısından ele alındığında, analitik düşünmeye yönelik kazanımların az olduğu ancak yaratıcı ve lateral düşünmeyi içeren kazanımların daha fazla yer aldığı görülmektedir.

Grafik 6. Türkçe Dersi 5. Sınıf Dört Temel Dil Becerisi-Üst Düzey Düşünme Becerileri Kazanım Sayıları

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımların tamamı dört temel dil becerisi açısından ele alındığında; metabolişsel, lateral, yansıtıcı ve yaratıcı düşünmeye yönelik kazanımların yaklaşık olarak aynı sayıda olduğu ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların oldukça fazla yer aldığı görülmektedir.

Sonuç

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, kazanımların tamamı birden fazla düşünme becerisini ifade eden, bunu açık bir şekilde ortaya koyan bir yapıda olduğu söylenebilir.

Düşünme biçimleri doğaları gereği birbirini tamamlar niteliktedir ve bu alandaki başka çalışmaların bulgularına da yansıdığı gibi, çoğu zaman okuma ve yazma kazanımlarının bu duruma uygun olarak hazırlandığı sonucuna ulaşılmıştır (Ergüven, 2011; Moon, 2004). Benzer çalışmalar incelendiğinde Türkçe Dersi Öğretim Programının özellikle ortaokul seviyesinde (5-8. sınıflar) belirlenen kazanımlarda üst düzey düşünme becerilerine yönelik ifadelerin daha fazla yer aldığı görülmektedir (Kapanadze, 2019). Aynı zamanda Özdemir (1998) de, çalışmasında sınıf seviyesi yükseldikçe düşünme becerilerinin niteliğinin ve niceliğinin arttığını ortaya koymuştur. Elde edilen bu bulguların çalışmanın bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Alanyazında üst düzey düşünme becerilerinden yansıtıcı düşünmeye yönelik kazanımların artırılması gerektiğine vurgu yapan çalışmaların olduğu görülmektedir (Ersözlü, 2008; Kırnık, 2010; Ceyhan, 2014). Bal (2018) ise, 21. yüzyıl becerileri bağlamında gerçekleştirdiği araştırmasında; Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın bu anlam-

da kazanım boyutunda kısmen eksikliklerinin olduğunu ifade etmiştir. Boyacı ve Özer (2019) ise araştırmasında 21. yüzyıl becerileri perspektifiyle ele aldığı Türkçe Dersi Öğretim Programlarının, tema ve konular bağlamında 21. yüzyıl becerilerinin tümünü kapsayacak nitelikte olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kalaycı ve Yıldırım (2020), 2017 ve 2019 Programlarında; yapıcı ve yaratıcı düşünme, iş birliği yapma, problem çözme gibi becerilerden, 2005 ve 2009 Programlarıyla kıyaslandığında bahsedilmediğini ifade etmişlerdir. Söylemez (2018) tarafından; tüm ortaokul (5-8. sınıf) seviyesindeki kazanımlara yönelik gerçekleştirilen araştırmada ise; 2018 Türkçe Öğretim Programında yaratıcı düşünme becerisine yönelik kazanımların eleştirel düşünme becerisine yönelik kazanımlara oranla daha az yer aldığını ifade edilmektedir. Yine aynı araştırmanın bulgularında yansıtıcı düşünme becerisine vurgu yapan kazanımlara bir hayli yer verildiği belirtilmiştir. Kazanımlarda hangi oranda yer verilirse verilsin, ders kitaplarının içeriğinde; bu becerileri geliştirecek etkinliklerin muhakkak yer almasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu yönüyle de (Örge Yaşar, 2013; Temizkan, 2014; Süğümlü, Mutlu ve Çinpolat, 2019; Karadağ ve Tekercioğlu, 2019) mevcut Türkçe ders kitaplarında karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, problem çözme, metinler arası okuma, kişisel ve sosyal değerlere önem verme becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalara düşük oranda yer verildiğini, Türkçe ders kitaplarının temel beceriler açısından istenen düzeyde olmadığını ve etkinliklerin de üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek şekilde ders kitaplarında yer almadığını tespit etmişlerdir. Tespit edilen bu durum, ders kitaplarının ve içeriğindeki etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasındaki önemini göstermekte; sadece öğretim programındaki kazanımların bu anlamda mevcut olmasının yeterli olmayacağını ortaya çıkarmaktadır. Yapılan bu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir.

Arcagök (2021), 2018 Türkçe Öğretim Programında yer alan kazanımları Türk öğrencilerinin de katıldığı uluslararası sınavlar bağlamında ele almış ve öğrencilerimizin Matematik ve Fen araştırması (TIMMS) ve Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) gibi uluslararası sınavlarda daha çok başarı gösterebilmesi için çağın gereksinimlerinin dikkate alınarak üst bilişsel alandaki becerilere ağırlıklı olarak yer verilmesinin önemini ifade etmiştir. Elde edilen bu bulgu da yapılan çalışmanın temel problemiyle oldukça örtüşmektedir.

Alanyazında yer alan tüm bu çalışmalar dikkate alındığında; 2018 Türkçe Öğretim Programında ifade edilen üst düzey düşünme becerilerinin bir kısmının bazı kazanımlarda iç içe ve birbirini tamamlar ve destekler bir şekilde verildiği ve bu durumun da araştırmanın bulgularına yansıdığı ifade edilebilir. Altın ve Saracaloğlu (2018) yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünme arasında benzerlikler ve farklılıklara yönelik çalışmasında; benzerliklerin bilgiyi kullanmada ve sonuca ulaşmada görülebileceğini; farklılıkların ise bilgilerin kullanılmasında izlenen yollar, ortaya çıkan sonuç ve bireyin bu süreçteki rolü bakımından birbirinden ayrıldığını ifade etmişlerdir. Bu anlamda beceri alanlarında ifade edilen kazanımların üst düzey düşünme becerilerini kazandırma ile

ilgili öngörüler ifade edilirken incelemeye konu olan üst düzey düşünme becerilerinin birbiriyle yakın ilişkisi, birbirlerini destekleyen önermelere sahip oluşları, kapsamları gibi unsurlar ve özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Böylece bir kazanımda benzer özellik ya da kapsayıcılık yapılarından yola çıkılarak kazanımlar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Örneğin öğrenen bireyin kendi düşünme ve öğrenme sürecinin bilincinde olması ve bu bilinçle kendi öğrenme süreçlerini yeniden düzenlenmesi şeklinde kısaca tanımlanacak olan metabilîşsel düşünme ile Ünver'in (2007), bireyin öğretme ya da öğrenme yöntemi ve düzeyine ilişkin olumlu olumsuz durumları ortaya çıkarmaya ve sorunları çözmeye yönelik düşünme süreci, şeklinde tanımladığı yansıtıcı düşünme becerisi bir arada değerlendirilmiş ve kazanımlar incelenirken bu şekilde bir betimleme yoluna gidilmiştir.

Ayrıca öğretim programının öğrenciden beklenti boyutu da dikkate alınarak, kazanımların en uygun hangi üst düzey düşünme becerisine hitap ettiği belirlenmiştir. 5. sınıf düzeyindeki kazanımlar, altı temel üst düzey düşünme becerileri kapsamında ele alındığında; kazanımların öncelikle eleştirel düşünme becerisini daha fazla kapsadığı görülmektedir. Ardından sayısal olarak sırasıyla; analitik düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, yanal düşünme ve metabilîşsel düşünme becerilerine yönelik kazanımların yer aldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, 5. sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların üst düzey düşünme becerilerini içermesi açısından farklı boyutlarda yeterli olduğu söylenebilir. Ancak dil becerileri açısından bakıldığında, her düşünme becerisine aynı ağırlıkta yer verilmediği de görülmektedir. Dolayısıyla, kazanımların kazandırılması sürecinde yapılan öğretimlerin öğrenci merkezli ve beceri eğitimine yönelik olması gerektiği literatür taraması ile desteklenir niteliktedir.

Araştırma bulgularından yola çıkarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

Öneriler

Dinleme/İzleme Becerisi Açısından Öneriler

Türkçe dersi 5. sınıf düzeyindeki kazanımlardan dinleme/izleme becerisi ile ilgili olanlar incelendiğinde yansıtıcı ve metabilîşsel düşünmeye yönelik kazanımların az olduğu ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların daha fazla yer aldığı görülmektedir. Ancak; nicelik olarak fazla olmasına rağmen hem eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların hem de diğer üst düzey düşünme becerilerine yönelik kazanımların nasıl kazandırılabilceği ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Dinleme/izleme becerisine yönelik olarak kılavuzluk edecek bu bilgiler; mevcut "Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanması" başlığı altında eklenebilir.

Konuşma Becerisi Açısından Öneriler

5. sınıf düzeyindeki kazanımlar konuşma becerisi açısından ele alındığında; üst düzey düşünme becerilerine yönelik kazanımlarının yeterli olduğu söylenemez. Genel olarak yansıtıcı ve metabilşsel düşünmeye yönelik kazanımların daha fazla yer aldığı; ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların yer almadığı görülmektedir. Konuşma becerisi bağlamında bu eksikliğin ders kitaplarında yer alacak etkinliklerle kapatılması sağlanabilir.

Okuma Becerisi Açısından Öneriler

Okuma becerisi, programda kazanım sayısı olarak en öne çıkan beceri olarak göze çarpmaktadır. Lateral ve metabilşsel düşünmeye yönelik kazanımların az olduğu ancak eleştirel ve analitik düşünmeyi içeren kazanımların oldukça fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerde; okuma becerisini geliştirmenin yanı sıra okuduğunu anlama/yorumlama becerisine yönelik mevcut durumun ortaya çıkarılması amacıyla yeni araştırmaların yapılması sağlanabilir.

Ayrıca 5. ve 6. sınıf seviyelerinde yer alan, “Dil ve Anlatım-Okuma Becerileri” adlı, haftada 2 ders saati olan seçmeli dersin 7. ve 8. sınıf seviyelerinde de seçilebilmesi sağlanabilir.

Yazma Becerisi Açısından Öneriler

Yazma becerisi açısından ele alındığında, analitik düşünmeye yönelik kazanımların az olduğu ancak yaratıcı ve lateral düşünmeyi içeren kazanımların daha fazla yer aldığı görülmektedir. 5. sınıf seviyesindeki öğrencilerden başlamak üzere; öğrencilerde yazma becerisini geliştirmek için, tüm ortaokul sınıf seviyelerinde yer alan, “Dil ve Anlatım-Yazarlık ve Yazma Becerileri” adlı, haftada 2 ders saati olan seçmeli derse öğrencilerin yönlendirilmesi ve bu ders sonunda da öğrenciler tarafından deneme tarzında bir ürün çıkarmalarının Türkçe öğretmenlerince teşvik edilmesi sağlanabilir.

Ayrıca konuya özgü yeni çalışmalar gerçekleştirecek araştırmacılar ile karar alıcılar ve öğretmenler için aşağıda farklı öneriler sıralanmıştır. Bunlar:

1. Bu araştırmada; Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan 5. sınıf düzeyindeki kazanımlar, üst düzey düşünme becerileri açısından incelenmiştir. İlkokul 1. sınıftan ortaokul 8. sınıfa kadar tüm sınıf seviyelerinde ayrı ayrı inceleme çalışmaları yapılabilir.

2. Araştırma kapsamında altı temel üst düzey düşünme becerisi dikkate alınmıştır. Bunların yanı sıra farklı üst düzey düşünme becerilerine yönelik olarak, kazanımlar tekrar incelenebilir.

3. Bu ve benzeri çalışmalarla, Millî Eğitim Bakanlığı program geliştirme uzmanları tarafından, öğretim programları için kazanımlar belirlenirken üst düzey düşünme becerilerinin sayılarının oransal olarak dikkate alınması sağlanabilir. Örneğin 21. Yüzyıl

becerileri kapsamında yaratıcı düşünme becerisine yönelik kazanım sayısının daha fazla yer alması sağlanabilir.

4. Sadece Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar değil, diğer derslerin öğretim programları için de benzer çalışmalar yapılabilir.

5. Araştırmamanın temelini oluşturan; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üst bilişsel) düşünme, lateral (yanal-etraflıca) düşünme becerileri bağlamında ders kitaplarının ve diğer ders araç-gereçlerinin geliştirilmesi sağlanabilir.

6. Öğretim programlarının uygulayıcısı öğretmenlerin, üst düzey düşünme becerileri konusunda bilgilendirilmesi, desteklenmesi sağlanarak bu becerilerin öğrencilerde gelişimi için somut adımlar atılabilir. Öğretmenlere üst düzey düşünme becerileri konusunda ve üst düzey düşünme becerilerinin sınıf içerisinde hangi etkinlikler geliştirebileceği konusunda yüz yüze ya da uzaktan hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

Kaynakça

- ADAİR, J. (2000). *Karar verme ve problem çözme*. (Çev: Kalaycı, N. Ed.: Atay, M.T.). Gazi Kitabevi.
- ALTIN, M., & Saracaloğlu, A. S. (2018). *Yaratıcı, eleştirel ve yansıtıcı düşünme benzerlikler farklılıklar*. Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4(1), 1–9.
- ARCAGÖK, S. (2021). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı 6. sınıf kazanımlarının değerlendirilmesi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 9 (2), 589-602. DOI: 10.16916/aded.878033
- ASLAN, C. (2007). *Research on self-perceptions of pre-service Turkish language teachers in Turkey with regard to problem solving skills*. International Journal of Social Sciences, 2(4), 250-256.
- ASLAN, C. (2009, 2-4 Temmuz). *Anadili öğretmenlerinin sınavlarda sordukları soruların "yüksek düzeyli düşünme becerileri"ni geliştirmesi bakımından incelenmesi* [Sözlü bildiri]. II. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı, Ürgüp.
- ASLAN, C. (2010). *Düşünme becerilerini geliştirici dil ve edebiyat öğretimi ortamları -bir eğitim durumu örneği*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (24), 127-152.
- AŞKAR, P. ve diğerleri (2005, 30 Mayıs). *Yeni öğretim programlarını inceleme ve değerlendirme raporu*. <https://core.ac.uk/download/pdf/230033358.pdf>
- BAL, M. (2018). *Türkçe dersinin 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi*. Turkish Studies, 13(4), 49-64.
- BELET BOYACI, Ş. ve Güner Özer, M. (2019). Öğrenmenin Geleceği: 21. yüzyıl becerileri perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programları, Anadolu Journal of Educational Sciences International, c. 9, sayı. 2, ss. 708-738.
- CEYHAN, G. (2014). Üniversite öğrencilerinin yansıtıcı düşünme düzeyleri ve araştırmaya yönelik kaygılarının çeşitli değişkenler açısından cart analizi ile incelenmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Türkçe Dersi Öğretim Programı 5. Sınıf Düzeyindeki Kazanımların Üst Düzey Düşünme Bece...

- CHANCE, P. (1986). *Introduction: The thinking movement, thinking in the classroom: A survey of programs*. Teachers College Press.
- CÜCELOĞLU, D. (1999). İyi düşün doğru karar ver. Sistem Yayıncılık.
- DEMİREL, Ö (2002). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. PegemA yayıncılık.
- DEWEY R. A. (2007) *Psychology: An introduction*. Wadsworth.
- DEWEY, J. (1933). *How we think. A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Heath and Company.
- ERGÜVEN, S. (2011). Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- ERSÖZLÜ, Z. N. (2008). Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- FLAVELL, J. H. (1979). *Cognitive development* (2nd ed.). Englewood Cliffs, Prentice-Hall.
- GAVAZ, H., O. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sıra dışı problem çözmedeki stratejik esneklikleri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- GÜNEŞ, F. (2012). *Bologna süreci ile yükseköğretimde öngörülen beceri ve yetkinlikler*. Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2(1).
- GÜVEN, M. ve Kürüm, D. (2006). Öğrenme stilleri ve eleştirel düşünme arasındaki ilişkiye genel bir bakış. Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 75-90.
- GÜZEL, A. (2006). *Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar*. Milli Eğitim Dergisi, 169, 85-106.
- HOTAMAN, D. (2008). Yeni ilköğretim programının kazandırmayı öngördüğü temel becerilerin öğretmen, veli ve öğrenci algıları doğrultusunda değerlendirilmesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İPŞİROĞLU, Z. (2002). *Düşünme korkusu. Düşünmeyi öğrenme ve öğretmenin temelleri*. Papirüs Yayınevi.
- KAPANADZE, D. (2019). *2018 Türkçe Öğretim Programındaki kazanımların üst düzey düşünme becerileri bağlamında incelenmesi*. Milli Eğitim Dergisi, 48 (223) , 83-112.
- KARADAĞ, Ö. ve Tekercioğlu H. (2019). *Türkçe ders kitaplarındaki bilişsel ve üstbilişsel işlevlere dair bir durum tespiti*. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2019; 15(3): 628-646. DOI: 10.17860/mersinefd.594240
- KARADÜZ, A. (2010). *Dil becerileri ve eleştirel düşünme*. Turkish studies international periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turcic, Volume 5/3 Summer, 1566-1593.
- KARAOĞLAN-YILMAZ, F., Yılmaz, R., Üstün, A, Keser, H. (2019). *Üstbilişsel düşünme becerilerinin eleştirel düşünme becerileri ve akademik öz-yeterlik ile ilişkisinin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi*. Journal of Theoretical Educational Science, 12 (4) , 1239-1256.

- KARASAR, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- KIRNIK, D. (2010). İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersinde yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin öğrenci başarısına etkisi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- KURUDAYIOĞLU, M. ve Çetin, Ö. (2015) *Temel beceriler ve Türkçe öğretimi*. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 3(3), 1-19.
- LİPMAN, M. (1994). *Thinking in education*. Cambridge University Press.
- MALLOY, C. E. ve Jones, M. G. (1998). *An investigation of African American students' mathematical problem solving*. Journal for Research In Mathematics Education, 2(29), 143- 163.
- MEB. (2006). *Sosyal bilgiler 6-7. sınıf programı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2018). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 12.09.2018 tarih ve 123 sayılı İlköğretim kurumları (İlkokul-Ortaokul) haftalık ders çizelgesi.
- MİLES, M. B. ve Huberman A. M. (1994). *Qualitative data analysis. An expanded sourcebook*. Sage Publications.
- MOON, J. A. (2004). *A handbook of reflective and experiential learning theory and practice*. Routledge Flamer.
- MUNZUR, F. (1999). Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel düşünme eğitimi üzerine bir değerlendirme (edebiyat 1 ve 2 örnekleri) [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MUTLU, H. H. ve Yurt, E. E. (2019). *6. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerin öğrenme alanlarına dağılımının incelenmesi*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9 (3), 469-474.
- OCAK, G.ve Park, F. (2019). *Lise öğrencileri için analitik düşünme ölçeği geliştirme çalışması*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,22(1), 49-68.
- OCAK, G. Eymir, E. Ve Ocak, İ. (2016). *Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (18), 63-91.
- ÖRGE YAŞAR, F. (2013). Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarının temel beceriler açısından incelenmesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- ÖZDEMİR, E. (1998). *Eleştirel okuma*. Ümit Yayınları.
- ÖZDEN, Y. (1998). *Öğrenme ve öğretme*. İkinci Baskı. Pegem Yayıncılık.
- PALANDÖKENLİLER, İ. (2008). İlköğretim sosyal bilgiler dersi çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin yaratıcı düşünme becerisi açısından değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Türkçe Dersi Öğretim Programı 5. Sınıf Düzeyindeki Kazanımların Üst Düzey Düşünme Bece...

- SENEMOĞLU, N. (2009), *Gelişim öğrenme ve öğretim: kuramdan uygulamaya*. (14. Baskı). Pegem Akademi.
- SEVER, S. (2002). Öğretim dili olarak Türkçenin sorunları ve öğretme-öğrenme sürecindeki etkili yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34 (1-2), 11-22.
- SÖYLEMEZ, Y. (2018). *2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımların üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi*. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (63) , 345-384.
- SÖYLEMEZ, Y. (2018a). Üst düzey düşünme becerileri (*Eleştirel düşünme-yaratıcı düşünme-yansıtıcı düşünme-problem çözüme*). Fenomen Yayınları.
- STEVENS, D. D., & Cooper, J. E. (2009). *Journal keeping: How to use reflective writing for effective learning, teaching, professional insight, and positive change*. Stylus Publishing, LLC.
- SÜĞÜMLÜ, Ü., Mutlu, H. H. & Çinpolat, E. (2019). *Ortaokul Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitaplarının kullanılması ve kullanılmamasına ilişkin bir durum çalışması*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(4), 1667-1681.
- ŞAHİNEL, S. (2002). *Eleştirel düşünme*. Pegem A Yayıncılık.
- TEMİZKAN, M. (2014) *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki temel beceriler açısından incelenmesi*. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 2(1), 49-72.
- TİCAN, C. (2013). Yansıtıcı düşünmeye dayalı öğretim etkinliklerinin öğretmen adaylarının yansıtıcı düşünme becerilerine, eleştirel düşünme becerilerine, demokratik tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TUNCER, Ç. (2010). *Türkçe dersinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi*. Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama, Temmuz, 34-50.
- UTAMÍ, F. & Nurkamto, J. & Marmanto, S. (2019). *Higher-order thinking skills on test items designed by english teachers: A Content Analysis*. International Journal of Educational Research Review. 756-765.
- URAL, A. ve Kılıç, İ. (2011). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. 3. Baskı, Detay Yayıncılık.
- ÜNVER, G. (2007). *Eğitimde yeni yönelimler* (3. Basım), (137- 148). PegemA Yayıncılık.
- YAĞCI R. (2008). Sosyal bilgiler öğretiminde eleştirel düşünme: İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler öğretiminde, öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için uyguladıkları etkinliklerin değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- YILDIRIM KALAYCI, N. ve Yıldırım, N. (2020). *Türkçe Dersi Öğretim Programlarının karşılaştırmalı analizi (2009-2017-2019)*. Trakya Eğitim Dergisi, 10 (1), 238-262. DOI: 10.24315/tred.580427